

ВІДГУК

офіційного рецензента, кандидата мистецтвознавства,
доцента кафедри музикознавства та культурології Сумського державного
педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Енської Олени Юріївни

на дисертаційне дослідження Го Літін на тему:

«Еволюція вокального стилю в оперній творчості В. А. Моцарта»,
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 025 Музичне мистецтво

Актуальність теми дисертаційної роботи та зв'язок з науковими програмами. В. А. Моцарт є одним з тієї категорії митців, творчість яких досліджувалася багатьма музикознавцями і була об'єктом великої кількості як ґрунтовних монографічних та дисертаційних робіт, так і наукових статей. Проте творчий доробок композитора як унікальне явище і сьогодні привертає увагу дослідників своїми ще не пізнаними гранями. Одній з них присвячено роботу Го Літін. Дисертантка пропонує новий ракурс розглядання проблеми еволюції оперно-вокального стилю композитора в контексті естетичних ідей епохи, порівнюючи вокальну техніку кастратів і колоратурних сопрано та висвітлюючи спадкоємність і оновлення вокальних традицій. Це питання потребує на сьогодні уважного вивчення задля більш глибокого розуміння еволюції вокального стилю В. Моцарта і його історичної ролі. Отже, актуальність теми дисертації не викликає сумніву.

Дисертацію виконано відповідно до наукової теми кафедри «Тенденції розвитку української культури і мистецтва минулого та сьогодення у контексті світової інтеграції» (державний реєстраційний номер 0121U107489).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, їх достовірність. У дисертаційному дослідженні, в якому чітко і послідовно визначені предмет, мета і завдання, Го Літін спирається на міцну методологічну та наукову базу; задіяно широкий спектр необхідних музикознавчих методів, які дозволили повністю розкрити заявлену тему і зробити висновки, ґрунтовність і достовірність яких

обумовлена якісним професійним аналізом музичних прикладів і спираючись на наукові дослідження багатьох музикознавців.

Наукова новизна положень і висновків, викладених у дисертації.
Теоретична цінність. Дисертаційна робота та висновки мають безперечну новизну, що обумовлено нестандартним поглядом на формування і розвиток вокального стилю композитора, який на перехідному етапі європейської опери поєднав у межах класичного стилю техніку співаків-кастратів – представників барокового мистецтва – з виконавськими можливостями колоратурного сопрано, а також значно оновив басовий репертуар. Порівняння дослідницею вокальних технік і стилів різних виконавців, для яких створювалися партії, дозволило встановити вплив кастратного співу на вокальний стиль В. Моцарта та простежити динаміку його еволюції.

Важливими для українського музикознавства є висвітлення творчої діяльності відомих співаків XVIII століття (серед них співаки-кастрати Дж. Манцуолі, В. Пратто, Д. Бедіні, колоратурні сопрано Д. Буссані, Л. Вільнев, М. Маркетті-Фантоцци) та характеристика їх виконавського стилю.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень.

За темою дисертації опубліковано сім наукових статей, в яких знайшли відображення основні положення дисертації: три – у фахових виданнях України, одна – у міжнародному науковому виданні, три праці – апробаційного характеру.

У підрозділі 1.1. «Фактори формування індивідуальності композитора та їх роль у розвитку його стилю» авторка, спираючись на дослідження інших музикознавців, узагальнює картину формування творчої особистості В. Моцарта. Вона приділяє увагу загальнокультурному контексту епохи і, користуючись низкою методів дослідження, аналізує ті фактори, які впливали на формування індивідуальності композитора і на розвиток його творчого стилю, зокрема вокального. Го Літін підкреслює надзвичайну важливість композиторської школи для розвитку музиканта, соціокультурних умов і

естетичних смаків публіки, зв'язків із театральними підприємствами, творчої співпраці композитора з музичними діячами.

Торкаючись питання школи і засвоєння композитором традицій, авторка дисертації підкреслила, що школа, з одного боку, є фундаментом композиторської діяльності, а з іншого – обмежуючим творчу ініціативу фактором (с. 33). Як зазначає Го Літін (с. 36), Моцарт шляхом відмови від служби у архієпископа, придбав для себе як митця відносну свободу, що взагалі було в дусі Просвітництва, і можливість подолати усталені канони. Із формуванням індивідуального стилю Моцарта авторка дисертації пов'язує ще один фактор – це наявність різних форм концертної діяльності та відкриття приватних театрів, для яких цензура була послабленою. Доречним є і зосередження уваги дослідниці на листах композитора, характер яких багато в чому розкриває його індивідуальність і свідчить про внутрішню свободу.

У першому розділі Го Літін зупиняється також на розвитку пісенного жанру в австрійській музиці і в творчості самого Моцарта (1.2. Пісенна творчість В. А. Моцарта як передумова концертної арії). Наводячи конкретні приклади використання Моцартом власних пісень і пісенних інтонацій у музично-сценічних творах, дисертантка доводить думку про тісний зв'язок пісенної та оперної творчості композитора. На підставі історико-теоретичного огляду його вокальної творчості в період вісімдесятих років XVIII століття відзначено вагомий внесок композитора у розвиток віденської пісні (с. 53). Визначаючи стилістичні особливості багатьох пісень, що були написані в різні творчі періоди, Го Літін звертає увагу на деякі елементи музичної мови, які пізніше з'являться в піснях Ф. Шуберта. Підкреслено поступову ускладненість пісенних форм Моцарта, психологічне поглиблення образів, що, за словами дисертантки, стало підґрунтям для вокальної лірики в оперному жанрі (с.60).

В окремому підрозділі (1.3.) Го Літін висвітлює історію виникнення концертної арії, визначає її жанрові відмінності; важливим у характеристиці цього жанру є порівняння концертних арій, призначених для конкретних співаків, з оперними, які були більш універсальними (дослідниця наводить

низку прикладів, коли композитор створював арії для конкретних виконавців). Торкаючись питання стилістики, авторка підкреслює значний вплив італійської опери, про що свідчать форма та віртуозність.

Логічним продовженням історії жанру стає розглядання виконавського аспекту (підрозділ 1.4.) – дослідниця аналізує вокальні твори композитора з позиції використання певних типів голосів (арії для сопрано, особливо колоратурного). Акцент зроблено на концертних аріях для колоратурного сопрано, оскільки вони, як пояснює Го Літін, яскраво свідчать про новий підхід Моцарта до оперного мистецтва (с. 76). Підкреслено, що високі ноти, пасажі, фіоритури не тільки «відповідали естетиці часу, а й стали засобом розширення художньої виразності твору» (с. 82). Авторка розглядає також техніку кастратного співу, порівнює її з технікою колоратурного сопрано, пояснює зміну голосових пріоритетів у творчості Моцарта, який «прагнув до максимальної гармонії між природністю звучання і технічною майстерністю» (с.102).

У другому розділі дисертації («Виконавство та еволюція вокального стилю у творчості В. А. Моцарта») авторка розкриває творчі зв'язки Моцарта з виконавцями, серед яких згадуються співаки-кастрати Дж. Манцуолі, А. Солці, Д. Бедіні; з позиції їх виконавських можливостей докладно і професійно аналізуються написані для них оперні арії. У такому ж ракурсі розглянуто вокально-сценічну діяльність Доротеї Буссані, розкрито важливу роль виконавиці не тільки у розширенні віртуозності жіночих партій в операх Моцарта, а і в розвитку оперного жанру в цілому. Аналізуючи партію Керубіно, яку виконувала Буссані, дисертантка доводить, що композитор врахував діапазон і теситуру жіночого голосу, виразність грудного регістру співачки.

Говорячи про Луїзу Вільнев, авторка характеризує її голос та визначає його особливості. Шляхом аналізу партії Дорабелли з опери В. Моцарта «Так роблять всі жінки», яку виконувала співачка, встановлено прямий зв'язок характеру музики із властивостями голосового апарату Л. Вільнев.

Значну увагу дослідниця приділяє Марії Маркетті-Фантоцці. Вона наводить суперечливі висловлювання сучасників співачки про її голосові можливості, встановлює імена перших виконавиць партії Вітеллії з опери «Милосердя Тіта» і висуває аргументи, які підтверджують, що композитор створював цю жіночу партію для конкретної виконавиці. Наголошено на тому, що типовою для Моцарта була практика адаптації раніше написаних оперних партій до голосів нових виконавців.

Важливою для розуміння еволюції вокального стилю Моцарта є проведений у другому підрозділі (2.2.) аналіз його ранніх концертних арій. Увагу сконцентровано на низці арій, які мали своїх «адресатів» («Cara, se le mie pene», «A Berenice... Sol nascente...», «Fra cento affanni»). Визначається типовість або нетиповість їх форми, наявність каденцій та орнаментаций, ступінь технічної складності і доречність використання тих чи інших технічних засобів. Авторка тексту виявляє стилістичні зв'язки з барочним та класичним мистецтвом, підкреслює опанування Моцартом італійських і німецьких вокальних традицій та гармонійне їх поєднання з новаторськими рисами, які вже яскраво простежувалися в творчості раннього періоду.

Ретельно проведено також всебічний аналіз концертних арій зрілого періоду (підрозділ 2.3.). Порівнюючи ці твори з більш ранніми та між собою в контексті еволюції композиторського стилю, дослідниця визначає риси його оновлення. У цьому зв'язку слід підкреслити особливу важливість порівняння кількох варіантів однієї арії (наприклад, «Alcandro, lo confesso»), створених композитором для різних типів голосів (жіночих та чоловічих) і на достатній часовій відстані. Саме такий аналіз дає додаткову можливість визначити не тільки стильові зміни у творчості композитора, а й розкрити внесок Моцарта у розвиток технічних можливостей голосів, особливо чоловічих. Аналізуючи арії зрілого періоду, авторка дисертації звертає особливу увагу на оркестрову палітру, яка додає емоційних відтінків, і використання композитором тональності як носія смислового навантаження, що мало новаторський характер.

Варто підкреслити, що в дисертації зібрано цікаві і важливі історичні матеріали щодо історії створення вокальних творів, а також про їх виконавців, тим більш ці матеріали знаходяться в іноземних джерелах, до яких вільний доступ у більшості випадків відсутній.

Еволюцію вокального стилю В. Моцарта розглянуто комплексно: відзначено вокально-технічні параметри арій, написаних для співаків-кастратів і жіночих голосів, завдяки чому встановлено спадкоємність вокальних традицій, яскраво висвітлені музично-теоретичні аспекти – якісно проаналізовано композиційну структуру, музичну мову на рівні мелодії, гармонії, метроритму, тонального плану, методів тематичного розвитку, оркестровки тощо. Все це свідчить про професійний підхід дослідниці до музичних текстів і володіння аналітичними методами на високому рівні.

Робота завершується вичерпними та обґрунтованими висновками.

Попри високої якості наукового тексту є незначні зауваження. Перше з них стосується нотних прикладів – їх бажано винести у додатки. Друге пов'язане з використанням у тексті дисертації незрозумілих або недоречних висловів. Наприклад: «амбіційні музичні форми» (с. 109), «скалярні рухи» в пасажах (с. 127), «висхідні і низхідні *траєкторії*» музики (с. 127), «вражаюча *messa di voce* Маркетті демонструється ... на ноті D5 *на десяти ударах*» (с. 127), «ріднообразність типу АВАВАСАС» (с. 175) – останнє є неточним перекладом цитати Г. Аберта, на якого йде посилання.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам. Підкреслю, що зроблені зауваження мають рекомендаційний характер і ніяким чином не впливають на загальну позитивну оцінку представленої роботи, оскільки вона є завершеним, самостійним, ґрунтовним дослідженням, яке в повній мірі розкриває заявлену тему.

Дисертацію виконано на високому науково-професійному рівні (особливо виділяється аналітичний аспект) і відповідає спеціальності 025 Музичне мистецтво. Результати пройшли належну апробацію, публікації висвітлюють основні положення дисертації. Ознаки плагіату відсутні.

Дисертаційне дослідження Го Літін «Еволюція вокального стилю в оперній творчості В. А. Моцарта» відповідає чинним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо написання дисертацій (наказ № 40 Міністерства освіти і науки від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»). Наукова значущість представленої до захисту дисертації, належна якість виконаної роботи, відповідність всім вимогам дають підставу для присвоєння Го Літін наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Офіційний рецензент:

кандидатка мистецтвознавства,
доцентка, доцентка кафедри
музикознавства та культурології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Олена ЕНСЬКА

